

15. ARCHITEKTURA WYRAZEM DĄŻENIA CZŁOWIEKA DO SACRUM

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Każda dziedzina sztuki tworzy m.in. dzieło sakralne. Wyraża przez to nie tylko piękno, twórcze spojrzenie oraz przekaz symboliczny, który wpływa pozytywnie na wyobraźnię i wrażliwość człowieka, ale również treści religijne. Każda forma architektoniczna o symbolice religijnej tworzy sferę *sacrum*. Dzieło architektoniczne inspiruje człowieka pod względem estetycznym i duchowym. Wzbudza w nim różnego rodzaju myśli, uczucia skierowane ku transcendencji. Pomaga w modlitwie i kontemplacji. Architektura sakralna swoim bogactwem dekoracji wywołuje podziw i zachwyt. Budowle sakralne stają się wyrazem dążenia człowieka do sfery *sacrum*. Pod wpływem religijnej wartości dzieła architektury człowiek dokonuje swojej wewnętrznej przemiany duchowej. Osiągnięcie dojrzałości duchowej jest ważnym elementem rozwoju osobowego każdej osoby ludzkiej.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój duchowy i estetyczny

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Postrzeganie dzieła architektonicznego z perspektywy treści duchowych

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Doświadczenie duchowości poprzez owoce ludzkiej pracy twórczej

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Architektura może stać się połączeniem estetyki z symboliką chrześcijańską.
- Doświadczenie *sacrum* w kontakcie z dziełem architektury.
- Na czym polega relacja człowieka względem *sacrum*?
- Umiejętność odbioru duchowego przesłania zawartego w dziele sakralnym.

1.5. ZADANIA DLA UCZNIĄ, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Dzieło sztuki sakralnej zbliża człowieka do poznania prawdy duchowej.
- Postrzeganie dzieła sztuki architektury z perspektywy duchowej i estetycznej.
- Sztuka o tematyce religijnej inspirowane do modlitwy.

→ ZASADY

- Zachwyca mnie piękno i harmonia świata.
- Poprzez piękno i symbolizm dzieła architektonicznego, odkrywam tajemnicę Pana Boga.
- Interesuję się określonymi koncepcjami architektonicznymi zabytkowych budowli.
- Modlitwa jest dla mnie ważnym czynnikiem wynikającym z wewnętrznej potrzeby.
- Dążę do rozwoju duchowego.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Kontakt ze sztuką uczy młodego człowieka uczciwego i odważnego myślenia o samym sobie i o własnym postępowaniu.
- Sztuka jest dialogiem teologii z pięknem, dobrem i prawdą¹.
- Sztuka wpływa na życie duchowe człowieka.
- Sztuka jest źródłem osobistego szczęścia każdej osoby ludzkiej.

1 W. Kawecki, *O istocie sztuki*, w: *Kultura wizualna – teologia wizualna*, red. W. Kawecki, J.S. Wojciechowski, D. Żukowska-Gardzińska, wyd. IPJPII, Instytut Wiedzy o Kulturze UKSW, Warszawa 2011, s. 282.

→ ZASADY

- Wychowuję dziecko do poznawania sztuki, aby lepiej wyrażało własne emocje i mogło odnaleźć określone wartości w dziele.
- Pielęgnowuję twórczość młodego człowieka.
- Często rozmawiam z dzieckiem o sztuce sakralnej, ukazując w ten sposób świadectwo naszego dziedzictwa kulturowego.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Sztuka aktywizuje człowieka do pracy twórczej.
- Sztuka uwrażliwia na piękno świata.
- Sztuka może ukazywać piękno duchowe.
- Sztuka o tematyce religijnej pomaga człowiekowi w zgłębieniu jego wiary chrześcijańskiej.
- Wrażliwość duchowa może pomóc młodemu człowiekowi w zachowaniu poczucia podmiotowości.

→ ZASADY

- Wspomagam wychowanków w poznawaniu wartości duchowych.
- Rozwijam u wychowanków potrzeby kontaktu ze sztuką i budzenie wiary w ich własne możliwości twórcze.
- Organizuję wyjazdy szkolne, podczas których wychowankowie odwiedzają najcenniejsze zabytki architektury: pałace, zamki, świątynie.

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Nauczyciel inicjuje dyskusję z uczniami dotyczącą współczesnej sztuki sakralnej.

Pytania pomocnicze:

- Wyjaśnij, czym według ciebie powinna charakteryzować się sztuka sakralna?
- Przygotuj referat na temat znanych twórców dzieł o tematyce sakralnej.

Swoje odpowiedzi uczniowie prezentują na forum klasowym.

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

W obecnych czasach kontaktu ze sztuką sakralną można szukać w wielu miejscach i na wiele sposobów. Poprzez odbiór sztuki uczniowie potrafią wyrazić swoje odczucia, mają również świadomość, jak ważną rolę odgrywa ona w ich życiu. Odkrywają prawdę o samych sobie lub o drugim człowieku, z którym nawiązują braterską więź. Czują się odpowiedzialni za przestrzeń publiczną i za to, co ona wyraża. Wykazują zainteresowanie sprawami duchowymi, poświęcają czas na działania związane z realizowaniem i rozwijaniem własnej duchowo-

ści. Chętnie uczestniczą w wycieczkach tematycznych związanych ze sztuką sakralną. Wykazują dużą wiedzę o zabytkach sakralnych oraz posiadają własne zdanie na temat problemów związanych z historią sztuki. Odwiedzane miejsca wzbudzają w nich ciekawość i zachwyty. Doświadczając duchowości w swoim codziennym życiu, są szczęśliwi, czują pokój i bliskość z Panem Bogiem. Częściej dostrzegają piękno wokół siebie, czują potrzebę otaczania się nim, a także poszukiwania pogłębionej duchowości.

1.10. ZAGROŻENIA

W obecnych czasach młodzi ludzie mają dostęp do różnych portali, stron internetowych, aplikacji. Często z nich korzystają, prowadząc do zubożenia swojego życia duchowego. Świat wirtualny odsuwa ich od wszelkich spraw związanych z duchowością. W codziennym życiu nie wykazują zaangażowania w swój rozwój duchowy czy wrażliwość estetyczną. W obliczu problemów nie postępują świadomie i odpowiedzialnie. Odczytywanie symbolicznych znaczeń zastosowanych w dziele i ich głęboka wymowa sakralna są dla młodzieży niezrozumiałe. Niechętnie uczestniczą w wyjazdach szkolnych organizowanych w celu poznania ciekawych miejsc kultu i zabytków sakralnych.

II. WYBRANA LITERATURA Z KOMENTARZEM

KATEDRA

” Więc teraz Katedra. Olbrzymia, wspaniała. Wychodzisz ze śluzy biosfery i widzisz ją – Katedrę – przed/ponad sobą: poszarpany cień na tle gwiazd. Trzeba światła, żeby docenić jej architekturę, a światła właśnie brak. Levie już daleko, Madeleine jeszcze niewystarczająco blisko. Teraz, w długim okresie kosmicznego Interhelium, Katedra jest przede wszystkim Tajemnicą.

[...] Bo to jedno o Katedrze rzecz mogę na pewno: jest piękna. Nie jest ładna, nie jest dla oka przyjemna, nie uspokaja patrzącego – ale jest piękna. Estetyka bryły inna jest od estetyki obrazu dwuwymiarowego lub estetyki ruchu. Nie angażuje jedynie zmysłu wzroku, lecz uruchamia także głębsze procedury. Napiera. Reorganizuje przestrzeń i człowieka w tej przestrzeni. *Acheiropoieta* – oto, czym jest Katedra. Naturalny artefakt sakralny.

Bo kto mi poda nazwisko twórcy Katedry? Kto mi wskaże architekta, z którego zamysłu powstała ta porażająca wyobraźnię kompozycja kształtów? Komu złożyć hołd? Programiści żywo krystu wiedzieli jedynie, czym Katedra ma nie być: zakreślili warunki brzegowe. Katedra jako taka nie istniała w ich myślach. Kto zatem jest autorem tego dzieła sztuki?

Izmiraidy?

Przypadek?

Bóg?

Nikt?

Teoria chaosu?

Ile sztuki w kawałku drewna wyrzuconym na brzeg przez morze? Ile głębi w nieintencjonalnych skrzepach materii? Unoszę głowę i przed oczyma mam kosmos. Rorscharchowe wyciemnienia mgławic, rzekę Mlecznej Drogi, delikatne kwiaty

gwiazdnych gromad, srebrny piasek odległych galaktyk, kwazarów, zgrzytliwe świetlne *staccato* pulsarów... A umysł to chłonie, obraca, organizuje, nazywa formy. Pierwsi kosmonauci, powracając z orbity, często mówili o doświadczeniu mistycznym. Dane im było obcować pośrednio z wysoką transcendencją. Kosmos – Katedra – oddziałują w ten sam sposób. Niebezpiecznie jest za bardzo się zapatrzeć.

↑ J. Dukaj, *Katedra*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2020, s. 86-87.

KOMENTARZ

Przytoczony fragment *Katedry* Jacka Dukaja dotyczy wartości dzieła architektury sakralnej. Cała powieść jest nawiązaniem do sztuki katalońskiego architekta Antoniego Gaudiego. Tytułowa *Katedra* jest nietypowym budynkiem, umieszczonym na planetoidzie, będącej miejscem pochówku dowódcy statku kosmicznego, który poświęcił życie dla swojej załogi. Ukazana jest jako obiekt sakralny – interesujący artefakt stworzony przez człowieka, budzący mistyczne doznania. W opowiadaniu autor wskazuje na kwestię doświadczania *sacrum* przez człowieka poprzez dzieło architektoniczne. Jego zdaniem katedra to symbol przestrzeni świętej. O świętości katedry świadczy jej ukryta cudowność, tajemniczość. Autor pokazuje nam, że pomimo postępu cywilizacyjnego każdy z nas ma tendencję do tego, by wyjaśniać przez sferę duchową coś, czego nie rozumie. Postrzega katedrę z perspektywy duchowej. W takiej przestrzeni ludzie chcą wierzyć, że poza sferą fizyczną, istnieje też sfera duchowa, nawiązanie bliskiej relacji z Bogiem. Przestrzeń ta przyciąga ludzi do doświadczania autentycznej religijności. *Sacrum* przedstawione w opowiadaniu ma wymiar jednostkowy, indywidualny.

III. NAUCZANIE

3.1. NAUCZANIE FILOZOFICZNE

O znaczeniu sztuki religijnej wiele głosił Święty Tomasz z Akwinu. Zdaniem filozofa „jest to sztuka, która bezpośrednio lub pośrednio uczestniczy w kulcie w sposób zgodny z doktryną danej religii. Uczestniczyć może w postaci budowli sakralnych, oraz innych dzieł sprawowania kultu, dzieł, które w sposób artystyczny przedstawiają treści religijne”². Ponadto, myśliciel określił wiele aspektów, jakimi powinien kierować się artysta tworzący dzieło. Przede wszystkim

2 H. Kiereś, *Filozofia sztuki*, s. 14, [online:] <http://www.ptta.pl/pef/pdf/f/filozofias.pdf> [dostęp: 25.01.2022].

powinna cechować go wiedza dotycząca religii, której treść chciałby zobrazować. Sztuka bez tej wiedzy narażona byłaby na błąd niestosowności, prowadzący do zabobonu i bałwochwalstwa³. Z kolei Arthur Coleman Danto prowadził rozważania dotyczące w szczególności prawdziwych problemów sztuki współczesnej. Zgadzał się z poglądem Georga Wilhelma Friedricha Hegela o tym, że „sztuka przypomina myśl, że ma jej moc, co oznacza, iż element, który czyni dzieło sztuki, ucieleśnia w sensualnej idiomatyce myśl, a jej uchwycenie jest podobne do rozumienia zdania. To zdanie w dziele sztuki wyjaśnia własności, które inaczej pozostałyby nieuchwytnie bez owego odniesienia do myśli”⁴.

3.2. NAUCZANIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

Działania wychowawcy powinny być nakierowane na to, by młody człowiek interesował się sztuką sakralną i świadomie ją odbierał. Rolą nauczyciela jest troska o życie duchowe wychowanków, dlatego pomaga on, często zagubionemu

3 Por. H. Kiereś, *Sztuka religijna czy sacrum w sztuce?*, „Człowiek w Kulturze” 6-7 (1995) s. 318, [online:] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Czlowiek_w_Kulturze/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7-s313-330/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7-s313-330.pdf [dostęp: 25.01.2022].

4 L. Sosnowski, *Dzieło jako „rzecz teoretyczna”. Koncepcja sztuki Arthura C. Danto*, „Filozofia i Sztuka” 30 (2007), s. 52, [online:] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Sztuka_i_Filozofia/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30-s42-54/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30-s42-54.pdf [dostęp: 25.01.2022].

młodemu człowiekowi, zrozumieć samego siebie, jego kompetencje twórcze. Ważne jest zachęcanie młodzieży do rozwijania zainteresowań artystycznych i zdolności, uwrażliwienie ich na piękno, zwłaszcza dzieła sakralnego, a także promowanie utalentowanych uczniów w ramach organizowanych w szkole projektów. Szkoła powinna umożliwiać młodzieży prezentowanie swojej twórczości artystycznej inspirowanej wartościami religijnymi, aby mogła ona rozwijać swoje pasje i zdolności, a poprzez to przybliżyć się do Boga.

3.3. NAUCZANIE PSYCHOLOGICZNE

Poprzez duchowość człowiek może lepiej rozumieć samego siebie. Duchowość ma ogromne znaczenie dla przyszłości młodego człowieka. W procesie dojrzewania osobowego bardzo ważna jest potrzeba podstawowych wartości duchowych. Są one potrzebne człowiekowi w jego codziennym życiu. Bez nich życie człowieka staje się trudniejsze, pozbawione celu. Wartości tj. współczucie, tolerancja, zdolność wybaczenia, opiekuńczość są najważniejszymi wartościami duchowymi, ponieważ nie mogą współistnieć z negatywnymi stanami umysłu. Dzięki doświadczeniu religijnemu nabiera się zdolności do odczytywania w świecie zewnętrznych znaków i symboli *sacrum*. Idąc przez życie z otwartością na transcendencję, świadomie pogłębiamy rozwój duchowy.

IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

4.1. TEOLOG

Człowiek powinien dążyć do zjednoczenia z Panem Bogiem, aby móc osiągnąć świętość. Musi dokonać samookreślenia się względem swojej postawy zarówno odnośnie sfery materialnej, niematerialnej, jak i duchowej. Prace artystyczne stworzone przez człowieka, np. dzieła architektury mogą być emanacją du-

chowości, dążeniem człowieka ku Bogu. Dzieła te mogą ukazywać ludzkie pragnienia zbliżenia się do Absolutu. Przykładem takiej architektury są świątynie gotyckie, które miały być architektonicznym przekazem wiary: są na planie krzyża, orientowane, pnące się ku górze. W ten sposób człowiek w dziełach swojej pracy może przekazywać treści teologiczne i duchowość.

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

” Kościół zawsze zostawiał szeroką przestrzeń twórczą artystom. Jednak sztuka sakralna musi odznaczać się umiejętnością trafnego wyrażenia tajemnicy ujmowanej w pełni wiary Kościoła i zgodnie ze wskazaniem duszpasterskimi, stosownie opracowanymi przez kompetentne władze kościelne. Odnosi się to zarówno do sztuk plastycznych, jak i do muzyki kościelnej.

↑ EdE 50.

” [...] są także wypowiedzi artystyczne, będące prawdziwymi ścieżkami do Boga – Najwyższego Piękną, wręcz są pomocą do wzrastania w relacji z Nim, w modlitwie. Chodzi o dzieła, które rodzą się z wiary i wyrażają wiarę. Przykład tego możemy mieć wówczas, gdy odwiedzamy np. gotycką katedrę: jesteśmy porwani pionowymi liniami, które strzelają ku niebu i pociągają nasze oczy i naszego ducha ku górze, podczas gdy równocześnie odczuwamy swą małość, chociaż pragniemy pełni... Albo gdy wchodzimy do kościoła romańskiego: jesteśmy zachęcani w sposób spontaniczny do skupienia i modlitwy. Dostrzegamy, że w tych wspaniałych budynkach zawarto jakby wiarę pokoleń. Lub gdy słyszymy fragment muzyki sakralnej, która porusza struny naszego serca, nasza dusza jest jakby poszerzona i łatwiej jej zwracać się do Boga.

↑ Benedykt XVI, *Kontemplacja piękna dzieł sztuki drogą do Boga*, 2.09.2011, [online:] <https://papiez.wiara.pl/doc/934657.Kontemplacja-piekna-dziel-sztuki-droga-do-Boga> [dostęp: 14.02.2022].

” Piękno sztuki korzystnie wpływa na życie i tworzy wspólnotę: jednoczy bowiem Boga, człowieka i stworzenie w jedną symfonię; łączy przeszłość, teraźniejszość i przyszłość; przyciąga do jednego miejsca i skupia w jednym punkcie spojrzenia różnych ludzi i odległych narodów.

↑ Franciszek, *Wielka sztuka sakralna najlepszą drogą do wiary*, 28.08.2018, [online:] <https://www.ekai.pl/wielka-sztuka-sakralna-najlepsza-droga-do-wiary/> [dostęp: 14.02.2022].

4.3. PISMO ŚWIĘTE

” Ty natomiast poszedłeś śladami mojej nauki, sposobu życia, zamierzeń, wiary, cierpliwości, miłości, wytrwałości, prześladowań, cierpień, jakie mnie spotkały w Antiochii, w Ikonium, w Listrze. Jakież to prześladowania zniosłem – a ze wszystkich wyrwał mnie Pan! I wszystkich, którzy chcą żyć zbożnie w Chrystusie Jezusie, spotkają prześladowania. Tymczasem ludzie źli i zwodziciele będą się dalej posuwać ku temu, co gorsze, błędząc i innych w błąd wprowadzając. Ty natomiast trwaj w tym, czego się nauczyłeś i co ci powierzono, bo wiesz, od kogo się nauczyłeś. Od lat bowiem niemowlęcych znasz Pisma święte, które mogą cię nauczyć mądrości wiodącej ku zbawieniu przez wiarę w Chrystusie Jezusie. Wszelkie Pismo jest przez Boga natchnione i pożyteczne do nauczania, do przekonywania, do poprawiania, do wychowania w sprawiedliwości – aby człowiek Boży był doskonały, przysposobiony do każdego dobrego czynu.

↑ 2 Tm 3,10-17.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

” Biskupi powinni więc – sami lub upoważniając innych – czuwać nad popieraniem dawnej i nowej sztuki sakralnej we wszystkich jej formach i z taką samą religijną troską usuwać z liturgii i budownictwa sakralnego to wszystko, co nie jest zgodne z prawdą wiary i z autentycznym pięknem sztuki sakralnej⁵.

↑ KKK 2503.

V. LITERATURA

Benedykt XVI, *Kontemplacja piękna dzieł sztuki drogą do Boga*, 2.09.2011, [online:] <https://papiez.wiara.pl/doc/934657.Kontemplacja-piekna-dziel-sztuki-droga-do-Boga> [dostęp: 14.02.2022].

Danto A., *Świat sztuki: pisma z filozofii sztuki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Dukaj J., *Katedra*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2020.

Franciszek, *Wielka sztuka sakralna najlepszą drogą do wiary*, 29.08.2018, [online:] <https://www.ekai.pl/wielka-sztuka-sakralna-najlepsza-droga-do-wiary/> [dostęp: 14.02.2022].

Jan Paweł II, *Adhortacja Ecclesia in Eucharistia*, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 2, *Adhortacje*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2006, s. 859-914.

⁵ Por. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 122-127.

- Jelonek T., *Biblijne pojęcie sacrum*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Kiereś H., *Filozofia sztuki*, [online:] <http://www.ptta.pl/pef/pdf/f/filozofias.pdf> [dostęp: 25.01.2022].
- Kiereś H., *Sztuka religijna czy sacrum w sztuce?*, „Człowiek w Kulturze” 6-7 (1995) s. 313-330, [online:] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Czlowiek_w_Kulturze/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7-s313-330/Czlowiek_w_Kulturze-r1995-t6_7-s313-330.pdf [dostęp: 25.01.2022].
- Kultura wizualna – teologia wizualna*, red. W. Kawecki, J.S. Wojciechowski, D. Żukowska-Gardzińska, wyd. IPJPII, Instytut Wiedzy o Kulturze UKSW, Warszawa 2011.
- Lisik A., *Symbolika w architekturze sakralnej*, Śląsk Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2017.
- Marcel G., *Mądrość i poczucie sacrum*, tłum. K. Chodacki, P. Chołda, wyd. Arcana, Kraków 2011.
- Sacrum w architekturze i przestrzeni życiowej człowieka*, red. A. Bańka, wyd. Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2005.
- Sosnowski L., *Dzieło jako „rzecz teoretyczna”. Koncepcja sztuki Arthura C. Danto*, „Filozofia i Sztuka” 30 (2007), s. 42-54, [online:] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Sztuka_i_Filozofia/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30-s42-54/Sztuka_i_Filozofia-r2007-t30-s42-54.pdf [dostęp: 25.01.2022].
- Szkodoń J., *Odpowiedzi na 101 pytań o duchowość w życiu codziennym*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń, W. Chudy, J.W. Gałkowski, wyd. TN KUL, Lublin 2000.